

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

IX Астана экономикалық форумы аясындағы
**«ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАҢА ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУ -
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУІНІҢ ДРАЙВЕРІ»**
жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

II БӨЛІМ

25 мамыр 2016 жыл

СБОРНИК ТРУДОВ

международной научной конференции молодых ученых
**«НОВАЯ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ КАК ДРАЙВЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РОСТА В КАЗАХСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ»**
под эгидой IX Астанинского экономического форума

ЧАСТЬ II

25 мая 2016 г.

PROCEEDINGS

of the international scientific conference of young scholars
**«NEW INDUSTRIALIZATION AS A DRIVER OF ECONOMIC
GROWTH IN KAZAKHSTAN IN TERMS OF GLOBALIZATION»**
in the framework of the IXth Astana Economic Forum

PART II

25 may 2016

Астана, Қазақстан
Astana, Kazakhstan

УДК 338.28(574)(06)
ББК 65.9(5Қаз)-551я431
Ж 28

Редакционная коллегия:

Декан Экономического факультета д.э.н., профессор Макыш С.Б.,
Заместитель декана по научной работе, к.э.н., и.о. доцента Бакирбекова А.М.
Заведующий кафедрой «Экономика» к.э.н., и.о. профессора Рахметулина Ж.Б.
Заведующий кафедрой «Финансы» д.э.н., и.о. профессора Садвокасова К.Ж.
Заведующий кафедрой «Туризм» к.э.н., доцент Дуйсембаев А.А.
Заведующий кафедрой «Учет, аудит и анализ» к.э.н., доцент Алибекова Б.А.
Заведующий кафедрой «Менеджмент» д.э.н., профессор Толысбаев Б.С.
Заведующий кафедрой «Экономическая теория и антимонопольное регулирование» к.э.н.,
доцент Бабланов Т.К., к.э.н., и.о. доцента Ауелбекова А.К.

Ж28 Жаһандану жағдайында жаңа индустриаландыру – Қазақстанның экономикалық өсуінің драйвері: Жас ғалымдардың халық. ғыл. конф. еңбектер жинағы. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016.

Новая индустриализация как драйвер экономического роста в Казахстане в условиях глобализации: Сб. материалов межд. науч. конф. молодых ученых. – Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2016.

Proceedings of the international scientific conference of young scholars «**New industrialization as a driver of economic growth in Kazakhstan in condition of globalization**» Astana, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2016.

ISBN 978-9965-31-762-0

ISBN 978-9965-31-762-0

Халықаралық ғылыми конференциясының еңбек жинағында жаһандану жағдайындағы жаңа индустриаландыру мен экономикалық өсудің өзекті мәселелері қарастырылған.

В сборнике материалов международной научной конференции рассмотрены актуальные вопросы новой индустриализации и экономического роста в условиях глобализации.

The collection of materials in the international scientific conference considers important issues of the new industrialization and economic growth in globalization.

ISBN 978-9965-31-762-0

УДК 338.28(574)(06)
ББК 65.9(5Қаз)- 551я431

ISBN 978-9965-31-762-0

10. Бланк, И. А. Основы финансового менеджмента : в 2 т. / И. А. Бланк. – 4-е изд., стер. – М. : Омега-Л, 2012
11. Ковалев В.В. «Практикум по анализу и финансовому менеджменту». М.:«Финансы и статистика» 2009 - 320 с.
12. Аксенов, А.П. Экономика предприятия: Учебник / А.П. Аксенов, И.Э. Берзинь, Н.Ю. Иванова; Под ред. С.Г. Фалько. - М.: КноРус, 2013. - 350 с.
13. Мейірбеков А.Қ. Әлімбаева Қ.Ә. Кәсіпорын экономикасы оқу құралы. –Алматы: Экономика, 2003. - 278б.
14. Қуатова Дильмина Яхияқызы. Кәсіпорын экономикасы: практикум / Д.Я.Қуатова. - Алматы : Экономика, 2006

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қоныс Ж. К.

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: zhanar.konyssova@mail.ru

Құрылымдық өзгерістер, технологияның ауысуы, кәсіпорындар арасындағы бәсекенің нығая түсуі өндіріс үдерісінің тиімділігін арттыру қажеттілігіне алып келеді. Ал бұл қажеттілік персоналдың кәсіби деңгейіне қойылатын талаптарды арттыру арқылы қанағаттандырылады.

Ғылыми жұмыста автор көтеріп отырған адами капиталды басқару мәселесінің өзектілігі еліміздің инновациялық дамуындағы стратегиялық міндеттерді орындауымен байланысты.

Ғылыми жұмыстың әдіснамалық негізі шетелдік ғалымдар Даниэл Мейжа, Марк Ст. Пьер (2004) еңбектерімен қоса, ресейлік зерттеушілер Устинова, Губанова, Леонидова (2015), Хачатрян (2010), Караткевич (2011) және отандық зерттеушілер Исабеков пен Мұхамбетованың (2014) ғылыми еңбектеріне арқа сүйейді.

Аталған жұмыстың мақсаты - инновациялық дамудың негізгі факторы болып саналатын адами капиталды басқару үдерісіндегі алғашқы саты – адами капиталды қалыптастыру мәселесін ғылыми тұрғыда сараптап, шешу жолдарын көрсету.

Жоғарыда көрсетілген мақсат негізінде ғылыми жұмыстың міндеттері туындайды:

1. Адами капиталдың түрлері мен оны қалыптастыру сатыларын анықтау;
2. Бәсекеге қабілетті адами капиталдың қалыптасуына әсер ететін факторларды анықтап, оларға талдау жасау;
3. Адами капиталдың жеткілікті деңгейде қалыптасуына септігін тигізетін институттардың қызметін, оның ішінде мемлекеттің рөлін талдау.

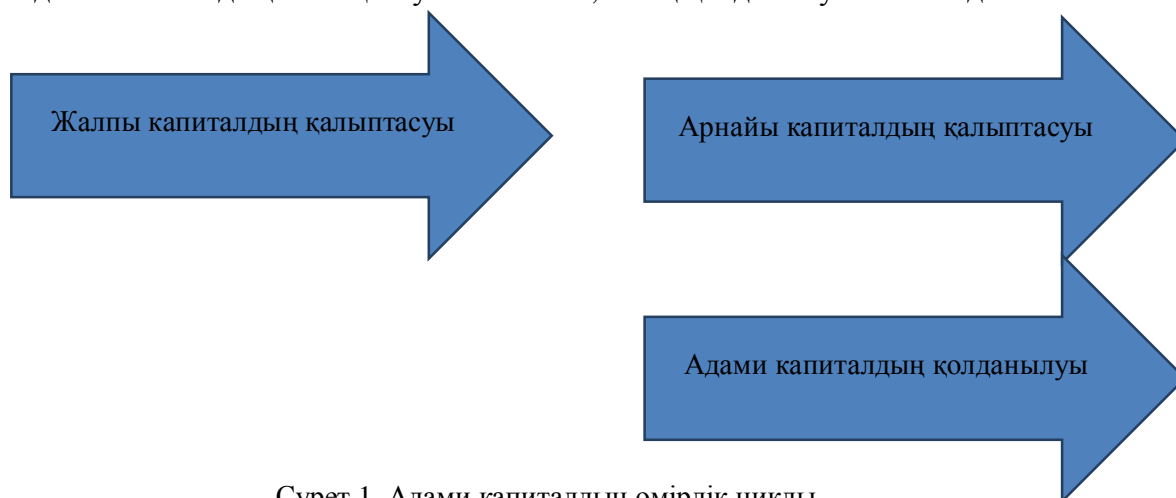
Адами капиталды жалпы және арнайы деп екі топқа бөлуге болады. Жалпы адами капитал көбіне адамның жас кезінде білім беру ұйымдары мен отбасының әсері негізінде қалыптасады.

Жалпы адами капиталдың қалыптасуы экономика агенттерінің (тұрғындар, мемлекет) ақша құралдарын жалпылай дайындыққа инвестиция ретінде салуына негізделген, сондықтан да алынған білім, қабілет және тәжірибе көптеген ұйымдарда сұранысқа ие. Сонымен қатар, жинақталған жалпы адами капитал арнайы қабілеттер мен тәжірибені қалыптастыруға, яғни, әлеуметтік ортада тұлғаны дамытуға негіз болып табылады[1].

Кәсіпорында және одан тыс ресми және ресми емес дайындық есебінен кәсіби тәжірибе жинақтаумен байланысты арнайы адами капиталдың қалыптасуы ұйымдармен қатар жұмысшылардың да қайта дайындық пен біліктілікті көтеруге инвестиция салуының арқасында жүзеге асады. Адами капиталдың бұл түрі арнайы мамандандырылған оқу мекемелерінде білім алу барысында қалыптасады. Нәтижесінде, оқу өткізілген мекеме

шеңберінде сұранысқа ие арнайы, бағытталған білім, тәжірибе және технология қалыптасады [2].

Яғни, бүкіл өмірлік цикл барысында адами капитал қалыптасып отырады: бір жағдайда жалпы капитал, екіншісінде – арнайы. Бірінші саты жалпы капиталдың қалыптасу уақытына сай келеді. Ал екіншісі арнайы капиталдың қалыптасуымен тұспа-тұс. Осы уақытта адами капиталдың жинақталуы жалғасып, оның қолданылуы басталады.

Сурет 1. Адами капиталдың өмірлік циклы

Адами капиталдың қалыптасуының әр сатысында оған 1-кестеде көрсетілген түрлі факторлар әсерін тигізуі мүмкін [3].

Кесте 1

Адами капиталдың қалыптасуына әсер ететін факторлар топтамасы

Топтау сипаты	Фактор
Адами капиталды қалыптастыру субъектісі бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Индивид • Отбасы • Кәсіпорын • Жергілікті басқару органдары
Қалыптасу саласы бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Білім беру • Денсаулық сақтау • Мәдениет • Еңбек және т.б.
Инвестиция салу бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Тұрғындардың, жеке және мемлекеттік институттардың инвестициясы • Білім беру, денсаулық және мәдениетке инвестиция • Жалпы және арнайы адами капиталға инвестиция салу
Адами капиталдың қалыптасу сатысы бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Бала тәрбиесі, қоғам талабы мен мәдениетін игеру • Мектепте оқу, жеке бағыт пен қабілетті анықтау • Кәсіби білім алу
Адами капиталдың қалыптасуына әсер ету сипаты бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Тікелей және жанама әсер ететін факторлар • Экстенсивті (тұрғындар саны, жұмыссыздық көлемі) және интенсивті (ішкі ресурстар мен индивидтер мүмкіндігі) әсер ететін факторлар
Адами капиталды қалыптастыру нәтижесі бойынша	<ul style="list-style-type: none"> • Оң әсер (білім мен кәсібиліктің жоғары деңгейі) • Теріс әсер (жасөспірімдер арасындағы қылмыс деңгейі)
<i>Ескертпе: Автор құрастырған</i>	

Адами капиталдың қалыптасуына әсер ететін факторлардың бір тобы субъектілер деп аталады. Бұл топ адами капиталдың пайда болуында үлкен маңызға ие, себебі мұнда балалар

туылады, оларды тәрбиелеуге, оқытуға және әлеуметтендіруге ыңғайлы жағдай жасалады, яғни, қатысушыларының қабілетін жинақтап, жетілдіретін орта қалыптасады.

Ғалымдар атап өткендей, мемлекеттік бюджеттің тепе-теңдестірілмегендігінен, білім алу, денсаулығын және баспанамен қамтамасыз ету жауапкершілігінің бір бөлігі үй шаруашылығына жүктеледі. Бірақ, ол үй шаруашылықтарының табыстарының айырмашылығы өсіп бара жатыр, бұл олардың кейбірінің инвестициялық әлеуетінің азаюы мен адами капиталды қалыптастыру мүмкіндігінің төмендеуіне алып келеді [4].

Адами капиталдың қалыптасуында маңызды орынға ие келесі субъект ұйымдар болып табылады. Олардың салық төлемдері бюджеттің табысты бөлігін құрайды және білім беру, т. б. мақсаттарға жұмсалады.

Сонымен қатар кәсіпорындар экономиканың түрлі саласында персоналға деген сұранысты қабыптастыра отырып, шағын және орта кәсіпкерліктің дамуына, зияткерлік өндіріске атсалысады. Экономикалық қарым-қатынастың бұл субъектілері бірнеше үлгіге сүйене отырып, адами капиталдың жинақталуына қатыса алады: экономикалық әл-ауқат пен еңбек ұжымының қажеттілігін қанағаттандыру (жеңілдіктер, кепілдік беру, кәсіби қайта дайындықтан өткізу, зейнетақылық және баспаналық қамтамасыз ету) немесе әлеуметтік салыпдарды қысқарту арқылы [5].

Кейде үй шаруашылығы да, ұйымдар да адами капиталдың тиімді қалыптасуы мен қолданылуына ыңғайлы жағдай жасай алмайтынын ескере отырып, бұл сұрақ мемлекет тарапынан реттеуді қажет ететінін айта кетуге болады. Мемлекеттік реттеу бірінші кезекте білім беруге, мәдениетке, денсаулық саласына инвестиция салу, кемтар әлеуметтік топтарға көмекті қамтамасыз ету, жұмыспен қамтамасыз ету мәселесін шешу және баспана төлемдеріне дотация беруге бағытталған.

Аталған үдерісті мемлекеттік реттеу тікелей және жанама түрде іске асырылуы мүмкін. Соңғысы шығармашылыққа дол ашатын немесе кедергі келтіретін, өзін-өзі дамытуға шақыратын немесе әлеуметтік тоқырау мен апатияға алып келетін жағдай жасау түрінде көрсетіледі. Осы уақытта мемлекеттік басқару органдары білім алуға мүмкіндік ашатын институттардың қызметіне талдау жасауы, ғылыми-техникалық дамулы ынталандыруы, экономика дамуының инновациялық бағыттарын қолдауы тиіс.

Адами капиталдың қалыптасуын зерттеу нәтижесі ретінде келесі мағлұматты атауға болады:

1. Адами капиталдың түрлері анықталып, олардың қалыптасу сатыларына толық сипаттама берілді.

2. Адами капиталдың қалыптасуына ықпал ететін факторлар анықталып, олар құрылымы, сатысы, нәтижесі және әсер ету сипаты бойынша топтастырылды. Аталған ақпарат ішінде жеке қасиеттер, ата-анасының білім деңгейі, тұрғындардың әлеуметтік жағдайы және идеологиялық факторлар бөліп көрсетілді.

3. Инновациялық даму жағдайында адами капиталды қалыптастырудың әлеуметтік институттардың орыны анықталып, оның ішінде мемлекеттік реттеудің маңызы және қажеттілігі сарапталды.

Әдебиеттер:

1. Караткевич, С.Г. Методы формирования и оценки человеческого капитала социотехнических систем // Вопросы экономики и права. – 2011. – № 7. – С. 54-58.
2. К. А. Устинова, Е. С. Губанова, Г. В. Леонидова. Человеческий капитал в инновационной экономике. – В.: ИСЭРТ РАН, 2015. – 24 с.
3. Daniel Meji, Marc St-Pierre. Unequal Opportunities and Human Capital Formation. - 2004. – 40 p.
4. Б. Т. Исабек, Л. К. Мухамбетова. Инновации и предпринимательство. -А.: ТОО «Эверо», 2014. – 6 с.
5. Хачатрян, О.А. Рыночный спрос на человеческий капитал. – М.: ОрелГИЭТ. – 2010. – № 3(13).